

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 28

1947

UPPSALA 1947

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1948
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB
47543

Motiv ur *The Spectator* i Anna Maria Lenngrens Portraiterne.

Av K. F. Freudenthal.

Att Anna Maria Lenngren både i sina tidiga prosabidrag i Stockholms Posten och i sin senare diktning indirekt via Dalin rönt inflytande av engelsk borgerlig novellistik har påvisats av Bööck i Prosabidrag af fru Lenngren i Stockholms-Posten (Samlaren 1910). Sålunda har t. ex. *Tékonseljen* (den äldre versionen) påverkats av *Petits-maitrarne* i Stockholm afmålade (*Argus* 1734: 13).

I ett tillägg till andra upplagan av Warburgs biografi över Anna Maria Lenngren (1917) påpekar författaren, att en dikt från 1799, Adams och Evas första morgonsång, utan tvivel i sista hand går tillbaka till Miltons femte sång i *Paradise lost*. Han fortsätter: »En annan fråga är i vad mån engelsk borgerlig prosa kan hava påverkat hennes komik och satir» (s. 315).

Ett direkt inflytande från den engelska borgerliga familjeromanen anser sig Blanck kunna påvisa (Om allvaret i fru Lenngrens diktning, *Samlaren* 1920¹): Den glada festen (1796) har enligt B. drag inte blott från Voss' bekanta idyll (via Franzén) utan även från Goldsmiths *The Vicar of Wakefield*. Då fru Lenngrens dikt trycktes, hade en svensk översättning av sistnämnda verk gått ut i tre upplagor, och år 1795 uppfördes dessutom i Stockholm en dramatisering av romanen. Blanck framhåller även med rätt, att när man i Anna Maria Lenngrens julberättelse *Et ord för den fattiga* (1799) får se »den stora Rostbeefen svänga sig framför stenkolsbrasan», så måste man räkna med engelskt litterärt inflytande, direkt eller indirekt (s. 23). Även det engelska flicknamnet Nelli i *Den lilla Tiggarflickan* (1794) pekar åt samma håll (s. 39). Anna Maria Lenngrens hela »stilriktning utgår givetvis från veckoskrifternas och familjeromanens litterära värld», framhåller Blanck, men, fortsätter han, »jämförelserna äro svåra att utföra ovedersägligen» (s. 55).

Ek har emellertid bindande bevisat, att både Carl Peter Lenngren och hans blivande fru läst Fieldings *Joseph Andrews* (sv. övers. 1779) och i sin produktion i Stockholms Posten utnyttjat motiv härifrån (Prosabidrag i Stockholms Postens första årgångar s. 40 ff.; 1941).

I en senare artikel, *Fru Lenngrens adelssatirer*², visar Ek, att denna Fieldings roman ligger bakom inte endast författarinnans tidiga angrepp i Stockholms Posten på representanter för adeln och det högre borgarståndet, utan att den även inspirerat henne till de senare talrika adels-

¹ Omtryckt 1922 i *Anna Maria Lenngren, poet och pennskaft*.

² *Årsskrift för modersmålsläraarnas förening* 1943, s. 75 ff.

satirerna. Änkenåden, typisk inte minst för adelsattirerna från fru Lenngrens »klassiska» period (Fröken Juliana, Portraiterne, Grefvinnans besök), har sålunda enligt Ek Lady Boby i Joseph Andrews som förebild.

Med tanke på det intresse Anna Maria Lenngren tydligen hyst för den engelska borgerliga prosan — en genre som ju ligger så nära hennes egen — är det på intet sätt överraskande, om man i hennes diktning finner motiv, som med all sannolikhet gå tillbaka på de engelska veckoskrifterna. Åtminstone tror sig artikelförfattaren ha funnit, att fru Lenngrens Portraiterne (1796) bygger på ett avsnitt ur Sir-Roger-de-Coverley-romanen i The Spectator. Härifrån stamma säkerligen både den yttre ramen i fru Lenngrens dikt, presentationen av de avkonterfejade förfäderna, och ett av kärnmotiven, det för denna dikt karakteristiska sättet att driva med de höga herrarna och damerna.

Spectator är på besök på Sir Rogers lantställe, och en morgon förevisar denne honom familjeporträten. Ingressen lyder¹:

Jag promenerade i morse i stora korridoren, när Sir Roger inträdde i motsatta ändan. I det han nalkades mig, sade han, att han var glad att råka mig bland sina släktingar, herrarna och damerna De Coverley — — —. Jag förstod, att han syftade på tavlorna; och som han är en herre, som sätter ej ringa värde på sitt gamla stamträd, väntade jag, att han skulle förtälja mig något därom (s. 46).

Blancks karakteristik av Portraiterne gäller också för episoden med Sir Rogers familjeporträtt: den ger ett »genomsnitt av svensk (läs här: engelsk) historia sedd ur en adlig och högförmäm familjetraditions egen lilla speciella synvinkel» (a. a. s. 29). Genom att Sir Roger liksom den gamla grevinnan med stolthet framhåller vissa drag, som för åhöraren just inte te sig särskilt berömvärda, faller ett mer eller mindre starkt skimmer av löje över vissa av hans högvälborna förfäder och samtidigt över honom själv. Satiren i The Spectator är visserligen inte så koncentrerat elak som hos fru Lenngren, och hela presentationen är ingalunda satir, men sambandet tycks vara omisskännligt. Ett par citat ur The Spectator torde ej behöva några utförligare kommentarer.

Ni måste veta, att denne min ättefar ej endast hade krigarsnille, utan också anlag för fredens idrotter, ty han spelade basfiol så utmärkt som någon riddare vid hovet. Ni ser, att hans fiol hänger vid sidan om hans bygelsvärd (s. 47).

Det där är tre systrar! — — — Den här fulingen i mitten fick bägge hemgifterna lagda till sin egen och bortrövades av en herre i grannskapet, en förslagen och beslutsam man, ty han förgiftade tre gårdvarar för att komma upp till henne och slog ihjäl två vilttjuvar, medan han förde bort henne. Missöden hända i alla familjer (s. 48).

Men nästa arvingen var den här finfine herrn, som ni ser där. Lägg märke till de små knapparna, de små stövlarna, spetsarna, skårorna överallt i hans kläder och framför allt ställningen, vari han är målad (vilken han säkerligen själv valt ut)! Ni ser, han sitter med ena handen på ett skrivbord, skrivande och ändå titande åt annat håll som en skicklig skrivkarl eller sonettpoet. Han var en av dem, som hade för mycket snille för att begripa sig på att leva i den här världen. Han var en man utan rättrådighet, men med ett höviskt och förfinat sätt; han ruinerade alla, som hade någonting att skaffa med honom, men fällde aldrig ett ohyvsat ord i sitt liv. Den lättjefullaste varelse i världen, kunde han med handskarna på underteckna ett papper, som gjorde av med halva hans egendom, men skulle inte velat sätta hatten på inför en dam, om det så gällt rädda hans land. Han säges ha varit den förste, som gjort sin kur genom en handtryckning (s. 48 f.).

¹ *Sir Roger de Coverley*, övers. av K. G. Ossiannilsson, Sthlm 1923.

Den ädling som skildras i det senare citatet har likheter med

— — salig Fänriken, min enda kära son,
I ställning och i dans et mönster,
Mit och Famillens hela hopp;
Som sju slags stångpiskor fant opp,
Men fick en flägt irån et fönster,
Och slöt i en catharr sit ärofulla lopp;
Hans grafvård resas skal af marmor.¹

— — — Sir Roger avslutade sitt föredrag — — — med att förtälja mig, — — — att denne hans ättefar var en tapper man och med nätt nöd undgått att bli dödad i borgarkrigen: »Ty», sade Sir Roger, »han skickades från fältlägret med ett hemligt budskap just dagen före drabbningen vid Worcester» (s. 50).

*

En förstudie till den gamla grevinnan i Portrainerne har fru Lenngren redan tidigare gjort: Caricature i Stockholms Posten 1794 (Warburgs Lenngren-biografi s. 179 f.). Änkenådstypen går tillbaka på Lady Boby (ovan s. 1). — Idén till presentationen av porträtten-förfäderna och till parentationen över dessa har tydligen fru Lenngren, som denna artikel vill visa, ytterst fått från The Spectator. Uppslaget lämpade sig utmärkt väl för en adelssatir i fru Lenngrens stil. — Genom att Susanna, pigan, infördes, fick författarinnan också tillfälle att ge utlopp åt sitt sociala patos. Susanna är släkt med pigorna i ungdomsverket Kaffekonseljen (se Ek, Prosabidrag s. 34 f.). — Anna Maria Lenngren har emellertid smält samman dessa olika motiv och uppslag, och med sin i epigrammets konst skolade stil har hon starkt koncentrerat materialet och försett dikten med en överraskande slutpoäng.

*

Man frågar sig, under vilka omständigheter fru Lenngren har tagit del av den Spectator-artikel som innehåller presentationen av Sir Rogers förfäder. Ek har framhållit, att tydliga spår av inflytande från The Spectator förekomma i Carl Peter Lenngrens artiklar i Stockholms Posten under åren 1779—81. Dennes landsortssatirer, inte minst de s. k. nyköpingsnotiserna, fullfölja traditionerna från Holberg och The Spectator: »Lenngren har — — — med nöje följt Spectators sommarutflykt till Sir Roger de Coverleys lantgods» (Prosabidrag s. 8). I de tidigare årgångarna av tidningen förekomma ganska ofta klipp ur olika moraliska veckotidskrifter (Sylwan, Samlaren 1909 s. 24). Översättningar ur The Spectator, tydligen redaktionsartiklar, förekomma således år 1781 (nr 13 och 18) och år 1782 (nr 171 och 173).² Översättningen i nr 18 från år 1781 är ett avsnitt just av Spectators besök på landet (nr 107, 3 juli 1711). Denna artikel behandlar förhållandet mellan husbönder och tjänare och var sålunda i allra högsta grad aktuell för Carl Peter Lenngren och hans fästmö, som nyligen med gemensamma krafter i Stockholms Posten dragit en lans för »Stockholms Pigor» (se Ek, Prosabidrag). Det är helt naturligt om mamsell Malmstedt

¹ Som Blanck påpekar, *a. a.*, s. 32, har salig fänriken fått sitt epitafium i Fändrick Spink (1798).

² Uppräkningen är måhända ej fullständig; här har bortsetts från de insända översättningarna i nr 20 och 37 år 1780.

med intresse tagit del även av fortsättningen på Spectators upplevelser på Sir Rogers domäner. Den episod ur den engelska tidskriften, som enligt artikelförfattarens åsikt influerat författarinnan av Portraiterne, följer i nr 109 (5 juli 1711). Närmast till hands ligger väl antagandet att det är en fransk översättning av Spectator-artikeln som dåvarande mamsell Malmstedt haft i sina händer.

Även om man bortser från möjligheten att fru Lenngren vid mognare ålder på nytt studerat sin ungdoms lektyr, får man inte förvåna sig över om ännu så sent som på 1790-talet personer och episoder ur denna leva kvar i hennes minne; de scener, de sociala problem och de särpräglade typer som mött henne i den engelska borgerliga litteraturen ha uppenbarligen gjort ett outplånligt intryck på henne.